

توضیحات:

- ویژه آزمون آموزش و پرورش
- حیطة تخصصی دبیر مطالعات اجتماعی
- خلاصه + نکات مهم

جزوه خلاصه و نکات مهم

راهنمای معلم تاریخ ۳

ایران و جهان معاصر کد ۱۱۲۳۸۵

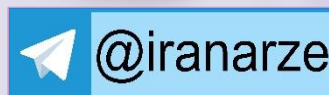
iranarze.ir/a1

دانلود سوالات استخدامی آموزش و پرورش

iranarze.ir/a2

دانلود منابع و جزوات استخدامی آموزش و پرورش

« انتشار یا استفاده غیر تجاری از این فایل، بدون حذف لوگوی ایران عرضه، مجاز می باشد »

❖ فصل اول: خلاصه راهنمای معلم تاریخ ۳ ایران و جهان معاصر کد ۱۱۲۳۸۵ - صفحه ۲

❖ فصل دوم: نکات مهم راهنمای معلم تاریخ ۳ ایران و جهان معاصر کد ۱۱۲۳۸۵ - صفحه ۱۸

فصل اول: خلاصه راهنمای معلم تاریخ ۳ ایران و جهان معاصر کد ۱۱۲۳۸۵

تاریخ (۳)

ایران و جهان معاصر

مقدمه:

در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، یازده حوزه تربیت و یادگیری به عنوان نقشه راه تعلیم و تربیت تعریف شده است. حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی یکی از این حوزه هاست که درس تاریخ را نیز شامل می شود.

حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی به مطالعه کنش ها، روابط و تعاملات انسانی می پردازد و در پی تقویت و پرورش کنش های مطلوب و متناسب با نظام معیار اسلامی و برقراری رابطه مثبت و سازنده با محیط های اجتماعی و طبیعی، حول محور رابطه با خداست.

رسالت اصلی این حوزه، تحقق تربیت مدنی و آماده کردن یادگیرندگان برای درک موقعیت و هویت فردی و جمعی خویش و مشارکت آگاهانه و مسئولانه در زندگی اجتماعی از طریق ایجاد فرصت ها و تجربه های یادگیری مهم، معنادار، یکپارچه و مسئله محور است.

برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی با تمرکز بر فرایند کاوشگری، درصدد ایجاد موقعیت هایی برای دانش آموزان است تا آنان را قادر سازد، روش های متعددی را برای شناخت محیط های اجتماعی و طبیعی و تجزیه و تحلیل پیوستگی ها و تعامل متقابل این محیط ها کشف کنند و به کار گیرند.

این حوزه، از طریق تقویت روحیه کنجکاوی، ارتقای پرسشگری، توسعه مهارت های کاوشگری و بسط تفکر انتقادی، به دانش آموزان کمک می کند تا جوامعی را که در آن زندگی می کنند، اعم از محلی، ملی و جهانی و نیز حقوق و مسئولیت هایشان را بهتر بشناسند و مشارکت و همکاری موثر و سازنده ای در عرصه زندگی اجتماعی داشته باشند. این

برنامه همچنین به دنبال ایجاد موقعیت هایی است که طی آن دانش آموزان بتوانند به شیوه ها و الگوهای شکل دهنده کنش مردم و جوامع، به اقتضای دیدگاه ها، ارزش ها و نگرش های متفاوت در زمان و مکانهای مختلف پی ببرند و هویت خویش را در پیوند با تاریخ، میراث فرهنگی، محیط طبیعی و زمینه های خاص خود شناسایی کنند. علاوه بر

اینها، حوزه مذکور موقعیت هایی را ایجاد می کند که طی آن فراگیرندگان بتوانند، به روابط متقابل ساکنان کره زمین با یکدیگر و نیز با محیط اطراف خود توجه کنند و شیوه هایی را برای حل مسائل و چالش های محیطی و توسعه پایدار پیشنهاد دهند.

مبانی و منطق:

واژه تاریخ در لغت به معنای تعیین زمان است. درباره ریشه و وجه اشتقاق این واژه اختلاف نظر وجود دارد. برخی آن را واژه اصیل عربی دانسته اند و گروهی دیگر گفته اند این لغت تبار عربی ندارد، بلکه واژه ای معرب و مأخوذ از واژه «ماه روز» فارسی است. شمار دیگری نیز تبار این واژه را به زبان های دیگری منتسب کرده اند. واژه تاریخ در قرآن

کریم به کار نرفته است، اما چندین واژه مانند: خیر، حدیث، قصص، عبرت، نبأ، قرون و اساطیر در قرآن آمده که حاوی معنا و مفهوم تاریخ اند.

تاریخ در اصطلاح بر دو معنا و مفهوم متمایز دلالت دارد:

رویدادهای گذشته:

یعنی مجموعه وقایع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و طبیعی که در زندگی انسانهای هزاره ها و قرون گذشته و با به گونه ای در پیوند با زندگی آنان به وقوع پیوسته است. در واقع این رویدادها شامل دستاوردهای مادی و معنوی بشر و به عبارت دیگر، مجموعه اندیشه ها، گفته ها و کردارهای انسان در گذشته می شود.

مطالعه و بررسی و وقایع گذشته: یعنی معرفتی به دست آمده از بررسی رویدادهای گذشته، آنچنان که در اسناد و نوشته‌های وقایع نگاران و آثار باستانی منعکس شده‌اند. تاریخ در این معنا عبارت است از درک رویدادهای تاریخی، آنچنان که در ذهن مورخ شکل می‌گیرد و پرورده می‌شود و به رشته تحریر در می‌آید.

مبانی برنامه درسی تاریخ: برنامه درسی تاریخ دارای مبادی هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی زیر است:

الف) مبانی هستی‌شناختی

تاریخ جریان‌ی زنده و پویاست که وضعیت کنونی را ساخته و به سوی آینده در حرکت است. انسان در تاریخ موجودی صاحب اراده و اختیار است و اساساً تاریخ چیزی جز سرگذشت رشد و تعالی مادی و معنوی انسان‌ها نیست. تاریخ عبارت از سلسله رویدادهایی است که میان آنها روابط علی و معلولی وجود دارد

ب) مبانی معرفت‌شناختی

از منظر معرفت‌شناسی، برنامه درسی تاریخ، محصول نگاهی جامع، متوازن و متعادل به رویدادهای گذشته است و علم تاریخ را صرفاً به حوزه سیاسی - نظامی و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و صاحبان قدرت محدود و محصور نمی‌کند، بلکه گذشته تاریخی را در تمام وجوه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اش، از دو بعد فردی و اجتماعی بررسی می‌کند. از چشم انداز این برنامه، عینیت و ذهنیت به یک اندازه اهمیت دارند و معرفت تاریخی محصول ارتباط روشمند و منطقی مورخ و رویداد و تعامل مستمر حال و گذشته تلقی می‌شود. نه مورخ بدون اتکا و اعتنا به واقعیت و شواهد و مدارک تاریخی قادر به شناخت خواهد بود و نه واقعیات تاریخی بدون اعمال تفکر، تأملات ذهنی و عقلی و استفاده از روش علمی مورخ، خود به سخن در می‌آیند و رازهای سر به مهر خود را عیان می‌کنند.

بر این اساس، تاریخ علمی است که:

- ✓ متکی بر منابع، مدارک، شواهد و داده‌های معتبر و متقن است و از صافی‌گزینش، پالایش و نگاه انتقادی مورخ عبور کرده است.
- ✓ به تمامی شئون زندگی فردی و جمعی انسان گذشته (فرهنگ، اجتماع، سیاست و اقتصاد) به شکلی متعادل و متوازن توجه دارد.
- ✓ مبتنی بر روش‌شناسی علمی و الگوی تحلیلی - تفسیری است.
- ✓ از نظم منطقی، مضمونی و محتوایی برخوردار است و مجموعه‌ای منسجم، معنادار و مسئله‌محور را شکل میدهد.
- ✓ به دور از پیش‌داوری، غرض‌ورزی، تعصب و تصلب است.

رویکرد: رویکرد، روح حاکم بر برنامه درسی و جهت‌گیری کلی آن را نشان می‌دهد و بالطبع در تمام اجزا و عناصر برنامه (هدفها، محتوا، روش‌های یاددهی - یادگیری، شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و ویژگیها و صلاحیت‌های حرفه‌ای مربیان) نمود و حضوری موثر دارد.

رویکرد برنامه درسی تاریخ در دوره متوسطه دوم برپایه هویت‌جویی (هویت‌یابی) تعریف شده است. اساسی‌ترین مسئله و دغدغه بشر در طول تاریخ جستجوی هویت و کیستی خود بوده است. انسان‌ها با طرح پرسش از هویت در پی آن بوده‌اند که ضمن بازنمایی ویژگی‌ها، امتیازات و توانایی‌های خود، وجوه تمایزشان را از دیگر هم‌نوعان تبیین کنند. تاریخ بستر اساسی برای بروز، ظهور، استمرار و تحول هویت است. از این رو، علم تاریخ ابزار مناسبی برای شناخت آگاهانه هویت به ویژه در بعد جمعی آن است. معرفت تاریخی، به عنوان معرفتی که پیوند عمیقی با شناخت گذشته فردی و اجتماعی جامعه دارد، بخش مهمی از هویت و اصالت هر جامعه را صورت‌بندی می‌کند.

علم تاریخ، هویت انسانها را در معرض شناخت و سنجش قرار می‌دهد و هرچه این طومار درهم پیچیده بیشتر گشوده می‌شود، به همان اندازه هویت آدمیان نیز آشکارتر می‌شود. تا انسان نداند که بوده، نمی‌تواند بداند کیست و تا موقعیت خود را فهم نکند و نداند چگونه به جایی که اکنون هست رسیده، قادر نخواهد بود بداند به کجا می‌رود. هویت دو مفهوم بنیادین "تداوم تاریخی و تحول تاریخی" را بازتاب میدهد که اولی مولفه‌های جوهری را نمایندگی میکند و دومی ناظر بر مؤلفه‌های سیال و تحول‌یابنده است.

در مجموع ویژگیهای این رویکرد را در چند نکته میتوان خلاصه کرد:

- ۱- میخواهد به یک مسئله اساسی و نیاز مهم، یعنی موضوع هویت پاسخ دهد.
- ۲- موجب و مبنایی برای درک صحیح و عمیق تاریخ فراهم می‌آورد.
- ۳- در روند برنامه ریزی و توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تأثیر شایان توجهی دارد.
- ۴- با رویکرد برنامه درسی ملی هماهنگی و انطباق کاملی دارد.

مهارت‌های اساسی:

مهارت های اساسی و خرد کتاب تاریخ (۳)

* کاوشگری در برخی از موضوع ها و پدیده های مهم و سرنوشت ساز تاریخی، شناسایی و کشف

* روابط علی و معلولی و تحلیل رویدادهای سرنوشت ساز تاریخ ایران و جهان در دوران معاصر.

خرده مهارت‌ها:

* جستجو، شناسایی و گردآوری شواهد و مدارک تاریخی

* تنظیم رویدادهای مهم تاریخی بر اساس زمان وقوع و نمایش آنها روی نمودار خط زمان

* ارزیابی و تحلیل علل، آثار و پیامدهای رویدادها و تحولات مهم تاریخی از طریق بررسی روابط علی و معلولی آنها

* درک تعاملات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع گذشته و ارزیابی تأثیر گذشته بر نگرش ها و رفتار مردمان و جوامع امروزی

راهبردهای یاددهی - یادگیری:

• راهبردهای آموزشی مستقیم (انتقالی)

• راهبردهای آموزشی غیر مستقیم (اکتشافی)

• راهبردهای آموزشی تعاملی

• راهبردهای آموزشی فرایندی

• راهبردهای مطالعه مستقل

راهبردهای یادگیری

یکی از عناصر اصلی برنامه درسی محسوب می شوند. در برنامه های درسی بر پایه هدف های مورد نظر، راهبردهای یاددهی - یادگیری مناسب انتخاب و به کار گرفته می شوند.

در واقع این راهبردهای آموزشی هستند که رویکرد معلم را در دستیابی به هدف های یادگیری معین می کنند. به عبارت دیگر، راهبردها مجموعه ای از روش های آموزشی اند

که معلم برای نیل به هدف های یادگیری از آنها بهره می برد.

راهبردهای آموزشی به چند گونه قابل تقسیم اند، از جمله:

راهبردهای آموزشی مستقیم (انتقالی)

راهبردهای آموزشی غیر مستقیم (اکتشافی)

راهبردهای آموزشی تعاملی

راهبردهای آموزشی فرایندی

راهبردهای مطالعه مستقل

هریک از این راهبردها مجموعه ای از روشهای آموزشی را شامل میشوند. برای نمونه، راهبرد غیرمستقیم شامل روشهای آموزشی حل مسئله، مطالعه آموزشی موردی، کاوشگری،

مفهوم سازی و...میشوند. در ادامه چند نمونه از روشهای متناسب درس تاریخ عرضه میگردد.

۱- روش تدریس مبتنی بر پیش سازمان دهنده

در این روش یادگیرنده ترغیب میشود به اینکه میان دانش جدید خود با دانش قبلی اش ارتباط برقرار کند. در این فرایند معلم با سازماندهی دقیق مواد آموزشی و تجربه های

یادگیری، زمینه ای فراهم می آورد برای اینکه دانش یادگیرنده صورت معناداری پیدا کند.

"پیش سازمان دهنده" خلاصه ای از اطلاعات کلامی یا تصویری است که از محتوای مورد نظر دیدی کلی ارائه میکند و مبین مفاهیم عمده ای است که در واقع چتری برای

یادگیری مفاهیم جدید محسوب میشوند.

مراحل تدریس

- ۱- ارائه پیش سازمان دهنده
- ۲- ارائه مطالب درسی جدید
- ۳- تحکیم سازمان شناخت

انواع پیش سازمان دهنده:

توضیحی: وقتی مفهوم اساسی بسیار انتزاعی است و نمیتوان به راحتی آن را با دانسته های قبلی دانش آموزان پیوند زد، از این نوع سازمان دهنده استفاده میشود.
مقایسه ای: از این روش وقتی استفاده میشود که مفهوم برای دانش آموز نسبتاً آشنا باشد.

۲- روش تدریس مبتنی بر کاوشگری

در این روش، تدریس با ارائه یک مفهوم نسبتاً پیچیده آغاز میشود و دانش آموزان، ضمن استفاده از راهبردهای تفکر و همفکری با یکدیگر، موفق به درک آن مفهوم میشوند. روش تدریس کاوشگری فرایندی تعاملی است.

مراحل روش تدریس کاوشگری:

- مواجه ساختن دانش آموزان با مسئله؛
- برانگیختن و هدایت دانش آموزان برای گردآوری اطلاعات مناسب؛
- به کار بستن اطلاعات گردآوری شده؛
- تحلیل داده ها و قاعده سازی؛
- بازبینی فرایند کاوشگری و اصلاح نتایج به دست آمده.

۳- روش تدریس مبتنی بر بحث گروهی

این روش تدریس نیز از دسته روشهای تدریس "دانش آموزمحور" است و در پی تحقق هدفهای زیر است:
آماده سازی دانش آموزان برای مشارکت در فرایند یادگیری؛ ایجاد انگیزه در دانش آموزان؛ ترغیب دانش آموزان به تحلیل انتقادی مفاهیم، مهارتها و نگرشها؛ ترغیب دانش آموزان به منظور ارائه راه حل‌های خلاقانه برای مسائل؛ پرورش مهارتهای همکاری و همفکری.

انواع بحثهای گروهی:

در این نوع بحث، معمولاً معلم به عنوان رهبر گروه برگزیده میشود و گاهی یکی از اعضای شرکت کننده در بحث، رهبر گروه میشود. در برخی موارد امکان دارد گروه بدون رهبر مشخصی اداره شود.

تعداد افراد گروه

مطلوب ترین تعداد برای بحث بین سه تا هفت نفر است. در صورتیکه تعداد بیشتر از این باشد ممکن است افراد کم حرف به صحبت کردن رغبت نشان ندهند و علاوه بر آن، کیفیت بحث پایین می آید.

مراحل تدریس بحث گروهی:

الف) انتخاب موضوع بحث: در انتخاب موضوع بحث باید این معیار را در نظر بگیریم که موضوع به تحلیل و بررسی نیاز داشته باشد و بتوان درباره ویژگی های متفاوت آن بحث کرد؛ به گونه ای که از طریق این بحث، سطح درک و فهم دانش آموزان نسبت به آن موضوع افزایش پیدا کند.

ب) یافتن زمینه مشترک و تقویت آن برای بحث: معمولاً این زمینه مشترک با یک مطلب خواندنی ایجاد می شود، ولی علاوه بر این می توان از ابزارها یا رسانه های دیگری نظیر برنامه های تلویزیون، فیلم آموزشی، گردش علمی و... استفاده کرد.

پ) بیان هدف بحث: در این مرحله می‌کوشیم هدف بحث برای دانش‌آموزان مشخص و بر اساس آن فعالیت گروه‌ها تنظیم شود، بیان هدف و نوشتن آن روی تخته کلاس از انحراف فرایند بحث پیشگیری می‌کند، جریان بحث را آسان می‌سازد و بحث‌ها سامان یافته‌تر ادامه می‌یابند.

ت) تنظیم آرایش کلاس: در این مرحله با جابه‌جا کردن دانش‌آموزان، صندلی‌ها را به گونه‌ای آرایش می‌دهیم که دانش‌آموزان با یکدیگر تعامل بهتری داشته باشند.
ث) هدایت و کنترل جریان بحث: در این مرحله تلاش می‌کنیم وارد جریان بحث شویم و از گفته‌ها و بحث‌های دانش‌آموزان یادداشت برداری کنیم. لازم است زمان بندی بحث را کنترل کنیم و در فرایند بحث در کنار گروه‌ها قرار بگیریم تا به پرسش‌های احتمالی آنها جواب دهیم و اگر لازم باشد با طرح سوال مناسب به هدایت بحث بپردازیم.

۴- روش تدریس پرسش و پاسخ

این روش به روش سقراطی معروف است. در این روش، سقراط نخست اندیشه‌ای را رویاروی دیگران قرار نمی‌داد، بلکه می‌کوشید عقیده و دانش کسانی را که با آنان در حال گفت‌وگوست، بسنجد و با نشان دادن نادرستی آنها به خودشان، آنان را به اندیشیدن و جستجو برانگیزد.

مراحل تدریس پرسش و پاسخ:

الف) بیان و شرح هدف

ب) پرسش و پاسخ

پ) جمع بندی و سازمان دهی پایانی

۵- روش تدریس مبتنی بر همیاری (یادگیری مشارکتی)

یادگیری از طریق همیاری راهبردی است که دانش‌آموزان را در قالب گروه‌های منسجم و پایدار برای کار و تعامل با یکدیگر برمی‌انگیزد. کار گروهی بخش اصلی تحقق هدفهای یادگیری در کلاسهای درس است. یادگیری از این طریق مسئولیت پذیری شخصی را در میان تعاملات گروهی پرورش میدهد.

روش‌های یادگیری از طریق همیاری:

۱- گروه‌های دانش‌آموزی با تقسیم موفقیت (STAD): در این روش، هر گروه یادگیری را چهار تا شش نفر با توانایی‌های متفاوت از نظر کارایی تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر، در هر گروه یادگیری یک دانش‌آموز موفق، دو، سه یا چهار دانش‌آموز متوسط و یک دانش‌آموز ضعیف قرار داده می‌شود. پس از گروه بندی، دانش‌آموزان ترغیب می‌شوند که به یکدیگر در یادگیری کمک کنند. در پایان کار معلم از دانش‌آموزان سنجش انفرادی به عمل می‌آورد.

۲- گروه بازی - مسابقه: «این روش شباهت زیادی به روش قبلی دارد، با این تفاوت که آزمون به جای پایان مطالعه در حین فعالیت به عمل می‌آید». برای دانش‌آموزان فعالیت‌ها یا بازی‌هایی طراحی می‌شوند و دانش‌آموزان در فرایند انجام آن از یکدیگر سوال می‌کنند. اگر دانش‌آموزی از یک گروه نتواند به سوالی پاسخ دهد، دانش‌آموز دیگری کوشش می‌کند پاسخ آن را بگوید.

۳- با هم آموزی: در این روش از دانش‌آموزان خواسته می‌شود، با همکاری اعضای گروه به تولید محصولی مشترک دست بزنند. برای مثال، روزنامه دیواری، یک پوستر یا... تهیه کنند. در این روش، کار گروه مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد.

۴- یادگیری انفرادی مبتنی بر کمک گروه: نخست گروه‌هایی با توانایی‌های متفاوت از دانش‌آموزان تشکیل میشوند. معمولاً تعداد اعضای هر گروه چهار نفر است. گروهی که پس از پایان کار یا مطالعه، عملکرد مطلوبی داشته باشد، امتیاز می‌گیرد. در این روش برخلاف سایر روشها، یادگیری از طریق همیاری با یادگیری انفرادی تلفیق میشود.

۵- روش جورچین: در این روش دانش‌آموزان به گروه‌های شش نفری تقسیم میشوند. سپس به هر عضو از اعضای گروه مقدار معینی از محتوا/ متن درس داده میشود. اعضای گروه متن دریافتی را به صورت انفرادی مطالعه میکنند. سپس افرادی که محتوا/ متن یکسانی در اختیار داشته‌اند، با هم جمع میشوند و یک گروه تخصصی تشکیل میدهند.

۶- پژوهش گروهی: در این روش دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک با استفاده از روشهای پژوهش مشارکتی و بحثهای گروهی به فعالیت می‌پردازند.

تاریخ نگاری و منابع دوره معاصر:

منطق و فلسفه طراحی درس:

تقویت روحیه کاوشگری و ارتقای مهارت های سواد تاریخی، از جمله شایستگی های مورد تأکید برنامه درسی تاریخ در دوره دوم متوسطه به شمار می رود. به منظور تحقق این هدف، درسی با عنوان تاریخ نگاری و گونه های منابع دوره معاصر در ابتدای کتاب طراحی و تدوین شده است. یکی از مولفه های مهم سواد تاریخی، شناسایی، بررسی و نقد منابع و مآخذ است. محتوای این درس به گونه ای طراحی و سامان دهی شده است که دانش آموزان، ضمن بررسی تغییر و تحولات تاریخ نگاری در دوره معاصر، با گونه های مختلف منابع تاریخ ایران در این دوره آشنا شوند و نمونه هایی از شواهد و مدارک مندرج در آنها را ارزیابی کنند. این اقدام به دانش آموزان کمک می کند که توان کاوشگری خود را توسعه بخشند، مهارت های پژوهش یادگیری خود را تقویت کنند و به صورت مادام العمر از آن بهره بگیرند.

ایران و جهان در آستانه دوره معاصر:

منطق و فلسفه طراحی درس

دیدگاهی که برآمدن حکومت قاجار در ایران و مواجهه آن با کشورهای اروپایی در اوایل سده ۱۹ م را مبدأ آغاز تاریخ معاصر ایران می شمارد، مورد تأیید و پذیرش مولفان کتاب درسی تاریخ ۳ است. از این منظر، محتوای درس دوم کتاب، پیش درآمدی بر موضوع اصلی کتاب، یعنی تاریخ معاصر ایران محسوب می شود. از آنجایی که مواجهه ایران با تمدن جدید غرب در دوره معاصر، مسئله ای کلیدی و متغیری مهم و سرنوشت ساز به شمار می رود، مطالعه و بررسی اوضاع و احوال ایران و جهان در آستانه دوران معاصر، اهمیت فوق العاده ای در شناخت و تحلیل علل، ابعاد، آثار و پیامدهای چنین مواجهه ای دارد. در واقع مطالعه وضعیت ایران و جهان در آستانه دوره معاصر به دانش آموزان کمک می کند تا بفهمند، ایران و سایر کشورها به خصوص جهان غرب (اروپا و آمریکا) چگونه و با چه شرایطی وارد این دوره شدند.

به عبارت دیگر، مقصود اصلی مبحث ایران در این درس، آن است که دانش آموزان با بررسی و ارزیابی شواهد و مدارک، درک کنند کشور ما پس از حدود سه ربع قرن کشمکش های داخلی، رقابت های ایلی و درگیری های خارجی که در مجموع به فرسودگی و تقلیل ظرفیت و توان اجتماعی، اقتصادی و نظامی جامعه ایرانی انجامید، با به دوره معاصر تاریخ خود نهاد.

در سوی مقابل، کشورها و دولت های اروپایی، با پشت سر نهادن دورانی از انقلاب های علمی، فکری، سیاسی، اقتصادی و صنعتی در سده های ۱۷ تا ۱۹ م، که موجب ارتقای روز افزون قدرت همه جانبه جوامع غربی شد، در اوایل روی کار آمدن قاجارها مواجهه گسترده و تأثیر گذاری با ایران پیدا کردند و سیاستمداران و نخبگان ایرانی را کاملاً غافلگیر ساختند. بنابراین، بدون مطالعه و شناخت وضعیت و تحولات مهم ایران و جهان در آستانه دوره معاصر، درک رویدادها و تحولات این دوره دشوار و ناقص خواهد بود.

مرور فعالیت ها:

فعالیت ۱ منطق:

منظور اصلی از طراحی این فعالیت، آماده سازی دانش آموزان برای آغاز تدریس و یادگیری درس از طریق توجه دادن آنان به نقش کلیدی یکی از بازیگران مهم تحولات سیاسی تاریخ ایران، یعنی ایلات و عشایر در دوره معاصر و سده های پیش از آن است.

در دوران پس از سقوط صفویه و در عصر قاجار تا زمان پهلوی، ایلات در فراز و فرودهای سیاسی، به ویژه ظهور و سقوط حکومت ها و سلسله ها نقش کلیدی و تعیین کننده ای داشتند. به همین سبب شناخت و تحلیل رویدادها و تحولات تاریخ معاصر ایران، بدون توجه به نقش و اهمیت این بازیگر برجسته، دشوار و ناممکن است. زیرا، نیروهای ایلیاتی که در استقرار و تثبیت حکومت صفویه سهم اساسی عهده دار بودند، در زمانه پس از فروپاشی زمامداری صفویان، در رقابتی شدید، خود قدرت را به دست گرفتند و حکومت های افشاریه، زندیه و قاجاریه را بنیان نهادند. این نیروها در رویدادها و تحولات سیاسی دوره قاجار نیز سهم و جایگاه برجسته ای برعهده گرفتند.

راهنمایی برای اجرا:

به منظور اجرای مطلوب این فعالیت و هدایت مناسب جریان بحث کلاسی، مسئله مورد بحث را در قالب دو موضوع طرح کنید:

موضوع اول:

ویژگی ها و خصوصیات جماعت های ایلی است که آنها را به بازیگر اصلی تحولات سیاسی تاریخ ایران تبدیل کرد. انتظار می رود در نتیجه راهنمایی های شما، دانش آموزان به قابلیت ها و ظرفیت های اجتماعی، سیاسی و نظامی ایلات، مانند انسجام و اتحاد اعضای ایل، تبعیت کامل آنان از سران ایل، توان نظامی و قدرت جنگجویی مردان ایلیاتی و ظرفیت اقتصادی خودبسنده آنان پی ببرند و احتجاج کنند. موضوع قابل طرح دوم، فقدان ارتش دائمی و ثابت در ایران و وابستگی و نیاز قدرت سیاسی به توان رزمی و نیروی جنگجوی ایلات و عشایر است.

۱- اعلامیه استقلال آمریکا

اندیشه های روشنگرانه، به ویژه اندیشه های مونتسکیو، لاک و روسو، تأثیر عظیمی در سراسر منطقه اقیانوس اطلس، به ویژه در مستعمرات انگلستان داشت. کوچ نشینان آمریکایی از اندیشه های آزادیخواهانه و برابری چویانه فیلسوفان عصر روشنگری برای استقلال از انگلستان و تأسیس حکومت ملی و آزاد بهره فراوانی بردند. مردانی مانند جرج واشنگتن، توماس جفرسن، جیمز مدیسن، پنجامین فرانکلین و عده دیگری، با حرارت تمام از دیدگاه آزادی خواهی طرفداری میکردند. آنان ثار جان لاک، مونتسکیو و ژان ژاک روسو را خوانده و عقایدشان را پذیرفته بودند. جنگ انقلاب آمریکا با مناقشه همیشگی بین دولت بریتانیا و اتباع آن بر سر موضوع مالیات آغاز شد و با تصویب اعلامیه استقلال آمریکا به مرحله سرنوشت سازی رسید.

۲- اعلامیه حقوق بشر و شهروندی فرانسه:

- فرازی از بندهای مهم و اساسی اعلامیه حقوق بشر و شهروندی فرانسه:
- همه افراد بشر مساوی به دنیا میآیند و آزادی می مانند و حقوق برابر دارند.
 - هدف هر پیوند سیاسی حفظ حقوق طبیعی و لاینفک انسان است؛ این حقوق عبارت است از برخورداری از آزادی و دارایی و امنیت و مقاومت در برابر سرکوب.
 - اساسا ملت سرچشمه تمام حاکمیت است؛ هیچ گروه و هیچ فردی نمیتواند اعمال قدرت کند مگر اینکه به روشنی از ملت ناشی شده باشد.
 - آزادی شامل قدرت انجام هر کاری است که به دیگران زیان نرساند؛ بدین ترتیب محدودیت برخورداری از حقوق طبیعی فقط تا آنجاست که استفاده سایر اعضای جامعه در بهره وری از همان حقوق را تضمین کند؛ این محدودیت توسط قانون معین میشود.
 - قانون حق دارد فقط اعمالی را منع کند که به جامعه زیان وارد میسازد.
 - قانون بیان اراده عمومی است.
 - هیچ کس را نمیتوان متهم، دستگیر و زندانی کرد، مگر در مواردی که قانون معین کرده و نحوه آن را نیز تجویز نموده باشد.
 - هیچ کس را نمیتوان به خاطر عقیده و حتی مذهب وادار به سکوت کرد، مشروط بر آنکه تظاهر به آن موجب اختلاف در نظم عمومی و قانونی نشود.
 - برای نگهداری قوای عمومی و اجابت هزینه های دولت، تعیین مالیات عمومی لازم است.
 - چون مالکیت مقدس و حق لاینفک انسان است، هیچکس را نمیتوان از این حق محروم کرد؛ مگر آنکه الزام عمومی و قانونی به صراحت آن را مشروط به رعایت عدالت و پرداخت غرامت کند.

سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصر الدین شاه):

منطق و فلسفه طراحی درس

مطالعه اوضاع سیاسی ایران در دهه های آغازین دوره معاصر، یعنی از تأسیس حکومت قاجار پایان سلطنت ناصر الدین شاه، از دو بعد داخلی و خارجی حائز اهمیت است. از بعد داخلی، پس از حدود ۷۰ سال آشوب و بی ثباتی سیاسی در کشور، با به قدرت رسیدن ایل قاجار، حکومت نسبتاً نیرومندی شکل گرفت و تا حدودی ثبات و آرامش سیاسی و اجتماعی نسبتاً پایداری به وجود آمد. آقامحمدخان قاجار، موسس این حکومت، اهتمام خاصی به یکپارچگی جغرافیایی و وحدت سیاسی ایران از خود نشان داد و تمهیدات موثری را برای قاعده مند شدن نظام موروثی جانشینی و انتقال کم تنش قدرت در خاندان خود انجام داد.

در بعد خارجی، پس از تأسیس حکومت قاجار در اوایل سده ۱۳ ق / ۱۹۱ م، مواجهه گسترده ای میان ایران و کشورها و دولت های اروپایی (غرب) برآمده از انقلاب های علمی، فکری، سیاسی و صنعتی سده های پیشین، صورت گرفت.

این مواجهه بر دامنه و مستمر که در قالب تقابل و تعامل انجام گرفت و ابعاد مختلف زندگی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فکری و فرهنگی ایرانیان را متأثر و یا دگرگون کرد، به عنوان مسئله ای مهم و کلیدی در تاریخ معاصر ایران به شمار می رود.

۱- عهدنامه مجمل

چون تفصیل شروح و تعیین مقاصد جانبین موقوف می بود به مکالمات گوناگون و مجالس متعدده عجالت الوقت این وثیقه میمونه که عهدنامه مجمل است مرقوم میگردد تا کاخ دوستی و اتحاد را بنیادی متین باشد. مکتوبات ضمائر جانبین بنیانی مبین و قرار اینکه منبعده عهدنامه مفصلی مشتمل بر جمیع مقاصد و حاکی تمام شرایط و ضوابط مرقوم و به خط و مهر و کلای ثالثه مختوم گردد و مدار یک جهتی دولتی بر آن باشد.

باید که این عهد مبارک که در میان دو دلت به صدق و راستی بسته اند از هر گونه تغییر و تبدیل مصون و موافقت بین این دو پادشاه زاده و ولیعهد و فرزندان و احفاد و امجاد ایشان و وزرا و ولات و حکام ولایات و سرحدات مملکتین ابدالاید استوار ماند.

اگر جنگ بین ایران و افغانها اتفاق افتد، دولت انگلیس در آن میان دخالت نمیکند و به هیچ از طرفین اعانت و امداد نخواهد کرد؛ مگر اینکه به خواهش طرفین واسط صلح گردد.

۲- عهدنامه مفصل

اولیای دولت ایران بر خود لازم داشتند که از تاریخ این عهدنامه، هر عهد و شرطی که با هر یک از دولتهای اروپایی بسته اند، باطل و ساقط سازند و به لشکر سایر کشورهای اروپایی از حدود خاک ایران راه عبور به طرف هندوستان و سمت بنادر هند اجازه عبور ندهند و هیچ کشور اروپایی را نگذارند که داخل مملکت ایران شود و اگر کشورهای مزبور خواهند که از راه خوارزم یا تاتارستان و بخارا و سمرقند و غیره عبور به مملکت هند نمایند، شاهنشاه ایران حتی المقدور پادشاهان و والی ها و اعیان آن ممالک را مانع شوند و طوایف مزبور را بازدارند، خواه از راه تهدید و تخویف و خواه از راه رفی و مدارا.

اگر دشمنی از کشورهای اروپایی به مملکت ایران آمده باشد یا بیاید و اولیای دولت ایران از دولت انگلیس درخواست کمک و امداد نمایند، فرمانفرمای هند از جانب دولت انگلیس هرگاه امکان و قدرت داشته باشد، به قدری که مطابق خواسته اولیای دولت ایران باشد، سپاه از مملکت هندوستان روانه سمت ایران نمایند و اگر به علت بعضی گرفتاریها فرستادن سپاه امکان نداشته باشد، هر ساله مبلغ دویست هزار تومان به جهت هزینه های سپاه به دولت ایران بپردازند و مادام که جنگ و جدال با کشورهای اروپایی در میان باشد، وجوه مزبور به طور مرتب به ایران پرداخته شود. چون وجوه نقد مزبور برای نگاه داشتن نیروی نظامی است، سفیر دولت انگلیس را لازم است که از رسیدن آن به نیروی نظامی ایران آگاهی پیدا کند و خاطر جمع بشود و بداند که در زمینه نظامی صرف می شود.

اگر کشورهای اروپایی که با دولت ایران نزاع و جدال دارند، با دولت انگلیس مصالحه کنند، پادشاه انگلستان کمال سعی و دقت نماید که فیما بین آن کشور و دولت ایران نیز رفع دشمنی و نزاع شده، صلح واقع گردد. و اگر این تلاش به نتیجه نرسد، پادشاه انگلستان به طریقی که ذکر شد، از مملکت هند سپاه به کمک ایران مأمور کند، یا اینکه دویست هزار تومان مقرر را برای خرج سپاه ایران پرداخت نماید و این کمک و امداد تا زمانی که جنگ بین دولت علیه ایران و آن کشور ادامه داشته باشد و رفع جدال نشود و آن کشور با ایران صلح ننمایند، به ایران پرداخت شود. و در صورتی که صلح فی مابین آن کشور و دولت انگلیس برقرار شود، باز هر وقت اولیای دولت ایران بخواهند، جنگ و جدال با آن کشور نشود و معلم و غیره به جهت آموزش سپاه ایران بخواهند، اولیای دولت انگلیس به شرط فراغت وقت، به قدر مقدور مضایقه نخواهند کرد.

چون رسم مملکت ایران این است که مواجب قشون شش ماه به شش ماه پیش داده میشود، تنخواهی که به جای کمک نیروی نظامی از طرف دولت انگلیس پرداخت میشود را سفیر آن دولت هر چه ممکن شود زودتر پرداخت نماید.

هرگاه افغانها با دولت انگلیس وارد جنگ شوند، اولیای دولت علیه ایران لشکر تعیین نموده، به طوری که مصلحت دولتی باشد به دولت انگلیس کمک و امداد نمایند و هزینه آن را از دولت انگلیس بگیرند.

مواجب صاحب منصبان و عمله و غیره را دولت انگلیس پرداخت خواهد کرد و شاهنشاه ایران به صاحب منصبان و معلمانی که اکنون در ایران مشغول خدمت می باشند و صاحب منصبانی که بعد از این در ایران مشغول خدمت خواهند شد، بر اساس مرتبه انعام خواهد داد.

۳- عهدنامه گلستان

بعد از این، جنگ و دشمنی که تا حال در دولتهای روسیه و ایران بود، به موجب این عهدنامه متروک خواهد شد.

فصل دوم:

طرفین در هر وضع و حالی که تا زمان این قرارداد بوده اند، به همان قرار باقی و تمامی ولایات خان نشین که تا حال در تحت تصرف هر یک از دولتین بوده، کماکان در تحت ضبط و اختیار بماند

فصل سوم:

پادشاه ایران به جهت ثبوت دوستی به امپراتور کل ممالک روسیه ولایات قراباغ و گنجه که الان موسوم به الیزابت پول است و خوانین نشین شکی، شیروان، قوبه، دربند، بادکوبه و هر جا از ولایات طالش را با خاکی که الان در تحت تصرف دولت روسیه است و تمامی داغستان، گرجستان، محال شوره گل، آجوق باش، کورنه، مینگرلی، آبخازی و تمامی سرزمین و اراضی که در میانه قفقاز و سرحدات کنونی بوده و نیز آنچه از اراضی دریای قفقاز تا کنار دریای خزر متصل است، مخصوص و متعلق به روسیه می داند.

فصل چهارم:

امپراتور روسیه اقرار می نمایند که هر یک از فرزندان پادشاه ایران که به ولیعهدی دولت ایران تعیین می گردد، هر گاه محتاج به دریافت کمک از دولت روسیه باشد مضایقه ننماید، و در اختلافات داخلی ایران دخالت نکند؛ مگر به درخواست پادشاه ایران.

فصل پنجم:

کشتی های دولت روسیه که برای معاملات در دریای خزر تردد می نمایند، همانند گذشته مجاز خواهند بود که به سواحل و بنادر جانب ایران عازم و نزدیک شوند و زمان توفان و شکست کشتی، از طرف ایران کمک و امدادسانی دوستانه به آنها بشود. کشتی های ایران هم همانند گذشته مجاز خواهند بود که برای معامله روانه سواحل روسیه شوند و به همین نحو در هنگام شکست و طوفان از جانب روسیه کمک و امدادسانی دوستانه درباره آنها معمول گردد. به غیر از کشتی های روسیه، کشتی های جنگی هیچ دولت دیگری، حق تردد در دریای خزر نخواهند داشت.

فصل ششم:

اسیران طرفین سه ماه بعد از امضای این قرارداد آزاد خواهند شد.

فصل نهم:

در ازای هر یک تومان ارزش کالاهای وارداتی توسط بازرگانان روسی و ایرانی به خاک ایران و روسیه، مبلغ پانصد دینار عوارض و گمرکات در مرزهای زمینی و دریایی گرفته خواهد شد.

۴- قرارداد آخال

در طرف شرق دریای مازندران، سرحد بین ممالک ایران و روس از قرار تفصیل ذیل خواهد بود: از خلیج حسینقلی تا چات مرزا آبی دو کشور، رود اترک است. از جهت خط مرزی در سمت شمال شرقی، قتل سلسله کوه های سنگ وداغ و ساکریم را متابعت کرده و بعد در سمت شمال به طرف رود چندر متوجه شده و در چقان قلعه به بستر رود مزبور می رسد. از اینجا در سمت شمال به قتل کوه هایی که فاصل دره چندر و دره سومبار است، متوجه شده و در سمت مشرق قتل کوه های مزبور را متابعت کرده و بعد به طرف بستر رودخانه سومبار و در ملتقای رود مزبور با نهر آخ آقایان فرود می آید. از این نقطه اخیر به طرف شرق بستر رود سومبار خط سرخه محسوب می شود تا خرابه های مسجد دادپانه، و از مسجد دادپانه تا قتل کوپت داغ سرحدی راهی است که به درون ممتد است. پس از آن خط سرحدی در امتداد قتل مزبور، به سوی جنوب شرق حرکت می کند، ولی نرسیده به انتهای تنگه گرماب به طرف جنوب برگشته و راهی سرکوه هایی که فاصل دره سومبار و سرچشمه گرماب گذشته و بعد متوجه به سوی جنوب شرقی شده باز می کند. از قتل کوه های میزنو و جوب پست عبور کرده و راهی را که از گرماب به رباط می رود، در محلی ملاقات می کند که در یک ورستی شمال رباط است. چون به این محل رسید، خط سرحدی از قتل کوه ها تا قتل کوه دالانجه کشیده شده. پس از آن از شمال قلعه خیرآباد گذشته و در سمت شمال شرقی الی حدود گوگ قنبال ممتد شده و از حدود گوگ قنبال به دربند رود فیروزه تقاطع می کند و از اینجا در سمت جنوب شرقی متوجه به قتل کوه هایی می شود که از طرف جنوب وصل به دره است که راه عشق آباد و فیروزه از آن عبور می کند و پس از آنکه قتل کوه های مزبور را تا اقصا نقطه شرقی متابعت نمود، خط سرحدی به شمالی ترین قله کوه اسلم گذشته و در سمت جنوب شرقی قتل این کوه ها را طی کرده و بعد شمال قریه کلته چنار را دور زده و به محل اتصال کوه های زیرکوه و قزل داغ می رسد، از اینجا خط سرحد در سمت جنوب شرقی از قتل سلسله زیرکوه کشیده می

شود تا اینکه به دره رود بابا درومز برسد. بعد از وصول به این محل، به طرف شمال حرکت و در راهی که از گاورس الی لطف آباد ممتد است، به جلگه می رسد. به طوری که قلعه بابا درومز در شرق این خط واقع می شود.

۵- عهدنامه ترکمانچای

بعد الیوم ما بین اعلیحضرت امپراتور کل ممالک روسیه و اعلیحضرت پادشاه ممالک ایران و ولیعهدان و اخالف و ممالک و رعایای ایشان مصالحه و مودت و وفاق کاملی الی یوم الابد واقع خواهد بود.

پادشاه ایران از جانب خود و از جانب ولیعهدان و جانشینان تمامی سرزمین نخجوان و ایروان را به دولت روسیه واگذار میکند؛ خواه این طرف روس باشد یا آن طرف. اعلیحضرت پادشاه ممالک ایران، برای اثبات دوستی خالصانه نسبت به امپراتور روسیه، تمامی سرزمین و اراضی و جزایری را که در میانه خط حدود معینه در فصل مذکوره فوق و قلال برف دار کوه قفقاز و دریای خزر است و همچنین همه قبایل را چه خیمه نشین چه خانه دار که از اهالی و ولایات مذکوره هستند واضحا و علنا برای همیشه متعلق به دولت روسیه می داند.

پادشاه ممالک ایران برای جبران هزینه هایی که روسیه در جنگ متحمل شده است، و همچنین به تلافی ضررها و خسارتهایی که به همان جهت به رعایای دولت روسیه رسیده، تعهد میکند که مبلغ ده کرور تومان که عبارت است از بیست میلیون مناط سفید روسی، به دولت روسیه پرداخت کند.

۶- عهدنامه ارزنة الروم

هر دو دولت میبپذیرند که ادعاهای خود را درباره یکدیگر ترک کنند.

دولت ایران تعهد میکند که قسمت غربی ولایت زهاب را به دولت عثمانی واگذار کند و دولت عثمانی نیز تعهد میکند که جانب شرقی ولایت زهاب، یعنی مناطق کوهستانی آن را با دره کرند ه دولت ایران واگذار کند. دولت ایران تعهد میکند که در حق شهر و ولایت سلیمانیه از هر گونه ادعاصرف نظر کرده، به حق تملکی که دولت عثمانیه در ولایت مذکور دارد، دخل و تعرض ننماید.

دولت عثمانی تعهد میکند که شاهزادگان فراری ایران را در بروسا اقامت داده و به آنها اجازه بازگشت به ایران ندهد. از طرف هر دو دولت تعهد میشود که سایر فراریها به موجب معاهده سابقه ارزنةالروم، به کشور خود برگردانده شوند.

هر دو دولت تعهد میکنند که برای جلوگیری از غارت و سرقت عشایر و قبایل مرزنشین، تدابیر لازم را اتخاذ و اجرا کنند. به همین منظور در محل های مناسب نیروی نظامی مستقر خواهند کرد و تعهد میکنند که برای اقامت آن دسته از عشایری که تابعیت آنها مورد اختلاف است، محلهایی تعیین کنند و به آنان اختیار دهند که محل اقامت خود را آزادانه تعیین کنند و عشایری که تابعیت آنها معلوم است را به اجبار در درون سرزمین دولت متبوع خود قرار دهند.

اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی: درس چهارم: صفحه ۶۷

عصر قاجار منطق و فلسفه طراحی درس

یکی از ویژگی های شاخص تاریخ نگاری جدید، فراتر رفتن از دایره تنگ تاریخ سیاسی - نظامی (توصیف شرح حال و اقدامات حاکمان و صاحبان قدرت) و توجه جدی به ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع و توده های مردم در گذشته است. نگاه جامع تاریخ نگاری جدید به گذشته، علاوه بر آنکه موجب شناخت کامل و دقیق تر زندگی بشر در طول تاریخ می شود، مطالعه آن را جذاب تر و معنادارتر نیز می سازد. مواجهه ایران با غرب در دوره قاجار، تنها به حوزه سیاسی - نظامی محدود و محصور نماند و ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فکری و فرهنگی جامعه ایرانی را نیز در بر گرفت. مواجهه مذکور باعث تغییر و تحولات گسترده ای در عرصه های فوق شد و روند تاریخ معاصر ایران را به طرز فزاینده ای تحت تاثیر قرار داد. تغییر در مناسبات و قشربندی اجتماعی، دگرگونی شرایط اقتصادی به ویژه کشاورزی و صنایع دستی و کارگاهی، و تحولات شگرف حوزه فرهنگ، هنر و آموزش، از جمله آثار و پیامدهای مواجهه ایران با تمدن جدید غرب در عصر قاجار به شمار می روند. همین تغییر و تحولات بودند که زمینه ساز رویدادی مهم و سرنوشت سازی همچون انقلاب مشروطه شدند. بنابراین، مطالعه اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوره قاجار، اهمیت و نقش فراوانی در شناخت تحولات تاریخ معاصر ایران و وضعیت کنونی جامعه ایرانی دارد.

درس پنجم :

انقلاب مشروطه ایران

منطق و فلسفه طراحی درس

انقلاب مشروطه، نقطه عطف و رویدادی مهم و سرنوشت ساز در تاریخ ایران محسوب می شود. زیرا برای اولین بار ایرانیان از طریق یک جنبش سیاسی - اجتماعی گسترده و فراگیر خواهان دگرگونی اساسی نظام سیاسی و برقراری حکومت قانون در کشور خود شدند. انقلاب مشروطه با اعتراض های مردمی در تهران و برخی شهرهای دیگر در سال ۱۳۲۳ ق / ۱۲۸۴ ش اوج گرفت و سال بعد با صدور فرمان مشروطه توسط مظفردالدین شاه در گام نخست به پیروزی رسید. پس از آن در مسیر تحقق آرمانها و هدف های خود با فراز و فرودها، و کامیابی ها و ناکامی های متعددی رو به رو شد تا اینکه در سال ۱۹۱۴ م / ۱۳۳۲ ق / ۱۲۹۳ ش جنگ جهانی اول آغاز گشت و ایران به اشغال بیگانگان درآمد و صحنه کارزار نیروهای دولتهای متفق و متحد شد. از آنجا که موضوع حکومت قانون و استقرار نظام سیاسی مردم سالار (دموکرات) در شرایط کنونی جامعه ما یک مسئله مهم و اساسی به شمار می رود، مطالعه رویدادهای دوره ۱۰ ساله انقلاب مشروطه (۱۲۸۴-۱۲۹۳ ش / ۱۳۳۲-۱۳۳۳ ق)، جذابیت، اهمیت و اثربخشی خاص خود را دارد. در وظایف مجلس و حدود و حقوق آن:

اصل پانزدهم:

مجلس شورای ملی حق دارد، در عموم مسائل آنچه را صلاح ملک و ملت می داند، پس از مذاکره و مذاقه، از روی راستی و درستی عنوان کرده، با رعایت اکثریت آرا در کمال امنیت و اطمینان با تصویب مجلس سنا به توسط شخص اول دولت به عرض برساند که به صحه همایونی موشح و به موقع اجرا گذارده شود.

اصل شانزدهم:

کلیه قوانینی برای تشیید مبانی دولت و سلطنت و انتظام امور مملکتی و اساس وزارتخانه ها لازم است، باید به تصویب شورای ملی برسد

اصل هفدهم:

لوايح لازمه را در ایجاد قانونی یا تغییر و تکمیل و نسخ قوانین موجوده مجلس شورای ملی در موقع لزوم حاضر می نماید که با تصویب مجلس سنا به صحه همایونی رساننده و به موقع اجرا گذارده شود.

اصل هجدهم:

تسویه امور مالیه جرح و تعدیل بودجه، تغییر در وضع مالیاتها، و رد و قبول عوارض و فروعات، و همچنان ممیزی های جدیدی که از طرف دولت اقدام خواهد شد، به تصویب مجلس خواهند بود.

اصل نوزدهم:

مجلس حق دارد، برای اصلاح امور مالیاتی و تسهیل روابط حکومتی در تقسیم ایالات و ممالک ایران و تحدید حکومتها پس از تصویب مجلس سنا، اجرای آرای مصوبه را از اولیای دولت بخواهد.

اصل بیستم:

بودجه هر یک از وزارتخانه ها باید در نیمه آخر هر سال از برای سال دیگر تمام شده پانزده روز قبل از عید نوروز حاضر باشد.

اصل بیست و یکم:

هرگاه در قوانین اساسی وزارتخانه ها قانونی جدید یا تغییر و نسخ قوانین مقرره لازم شود، با تصویب مجلس شورای ملی صورت خواهد گرفت، اعم از اینکه لزوم آن امور از مجلس عنوان یا از طرف وزرای مسئول اظهار شده باشد

اصل بیست و دوم:

مواردی که قسمتی از عایدات یا دارایی دولت و مملکت منتقل یا فروخته میشود یا تغییری در حدود و تغور مملکت لزوم پیدا می کند، به تصویب مجلس شورای ملی خواهد بود

اصل بیست و سوم:

بدون تصویب شورای ملی امتیاز تشکیل کمپانی و شرکت های عمومی از هر قبیل و به هر عنوان از طرف دولت داده نخواهد شد.

۳- متمم قانون اساسی مشروطه:

مورخ ۱۴ ذی القعدة الحرام ۱۳۲۴

کلیات

اصل اول:

مذهب رسمی ایران اسلام و طریقه حقه جعفریه اثنی عشریه است، باید پادشاه ایران دارا و مروج این مذهب باشد.

اصل دوم:

مجلس مقدس شورای ملی که به توجه و تأیید حضرت امام عصر عجل الله فرجه و بذل مرحمت اعلی حضرت شاهنشاه اسلام خلد الله سلطانه و مراقبت حجج اسلامیه کثرالله امثالهم عامه ملت ایران تأسیس شده است، باید در هیچ عصری از اعصار مواد قانونیه آن مخالفتی با قواعد مقدسه اسلام و قوانین موضوعه حضرت خیرالانام صلی الله علیه و آله و سلم نداشته باشد. و معین است که تشخیص مخالفت قوانین موضوعه با قواعد اسلامیه بر عهده علمای اعلام ادام الله برکات وجودهم بوده و هست. لهذا رسماً مقرر است، در هر عصری از اعصار هیئتی که کمتر از پنج نفر نباشد، از مجتهدین و فقهای متدینین که مطلع از مقتضیات زمان هم باشند به این طریق که علمای اعلام و حجج اسلام مرجع تقلید شیعه اسلام بیست نفر از علما که دارای صفات مذکوره باشند، معرفی به مجلس شورای ملی بنمایند.

پنج نفر از آنها را یا بیشتر به مقتضای عصر اعضای مجلس شورای ملی بالاتفاق یا به حکم فرعه تعیین نموده، به سمت عضویت بشناسند تا موادی که در مجلسین عنوان م ی شود به دقت مذاکره و بررسی نموده، هر یک از آن مواد معنونه که مخالفت با قواعد مقدسه اسلام داشته باشد، طرح و رد نمایند که عنوان قانونیت پیدا نکند و رأی این هیات علما در این باب مطاع و متبع خواهد بود و این ماده تا زمان ظهور حضرت حجت عصر عجل الله فرجا تغییر پذیر نخواهد بود. حدود مملکت ایران و ایالات و ولایات و بلوکات آن تغییر پذیر نیست، مگر به موجب قانون.

پایتخت ایران تهران است

الوان رسمی بیرق ایران سبز و سفید و سرخ و علامت شیر و خورشید است.

جان و مال اتباع خارجه مقیمین خاک ایران مأمون و محفوظ است، مگر در مواردی که قوانین مملکتی استثنا میکند.

اساس مشروطیت جزئا و کلا تعطیل بردار نیست.

در خصوص انجمن های ایالتی و ولایتی:

اصل نودم:

در تمام ممالک محروسه، انجمنهای ایالتی و ولایتی به موجب نظام نامه مخصوص مرتب می شود و قوانین اساسیه آن انجمن ها از این قرار است:

اصل نود و یکم:

اعضای انجمن های ایالتی و ولایتی بلا واسطه از طرف اهالی انتخاب می شوند؛ مطابق نظام نامه انجمن های ایالتی و ولایتی.

اصل نود و دوم:

انجمن های ایالتی و ولایتی اختیار نظارت نامه در اصلاحات راجعه به منافع عامه دارند با رعایت حدود قوانین مقرره.

اصل نود و سوم:

صورت خرج و دخل ایالات از هر قبیل به توسط انجمنهای ایالتی و ولایتی طبع و نشر می شود.

در خصوص مالیه:

اصل نود و چهارم:

هیچ قسم مالیات برقرار نمی شود، مگر به حکم قانون.

اصل نود و پنجم:

مواردی را که از دادن مالیات معاف توانند شد، قانون مشخص خواهد کرد.

اصل نود و ششم:

میزان مالیات را همه ساله مجلس شورای ملی با اکثریت تصویب و معین خواهد نمود.

اصل نود و هفتم:

در مواد مالیات هیچ تفاوت و امتیازی فی مابین افراد ملت گذارده نخواهد شد.

اصل نود و هشتم:

تخفیف و معافیت از مالیات منوط به قانون مخصوص است.

اصل نود و نهم:

غیر از موافقی که قانون صراحتاً مستثنا می دارد، به هیچ عنوان از اهالی چیزی مطالبه نمی شود، مگر به اسم مالیات مملکتی و ایالتی و ولایتی و بلدی.

اصل صد:

هیچ مرسوم و انعامی به خزینه دولت حواله نمی شود، مگر به موجب قانون.

اصل صد و یکم:

اعضای دیوان محاسبات را مجلس شورای ملی برای مدتی که به موجب قانون مقرر می شود، تعیین خواهد کرد.

اصل صد و دوم:

دیوان محاسبات مأمور به معاینه و تفکیک محاسبات اداره مالیه و تفریغ حساب کلیه محاسبین خزانه است و مخصوصاً مواظب است که هیچ یک از فقرات مخارج معینه در بودجه از میزان مقرر تجاوز ننموده، تغییر و تبدیل نپذیرد و هر وجهی در محل خود به مصرف برسد.

ضمائم و ملحقات:

قرارداد ۱۹۱۹

دولت انگلستان با قطعیت هر چه تمامتر، تعهداتی را که مکرر در سابق برای احترام مطلق استقلال و تمامیت ایران نموده است، تکرار می نماید.

دولت انگلستان خدمات هر عده مستشار متخصص را که برای لزوم استخدام آنها در ادارات مختلفه بین دولتین توافق حاصل گردد، به خرج دولت ایران تهیه خواهد کرد. این مستشارها با کنترات اجیر و به آنها اختیارات متناسبه داده خواهد شد. کیفیت این اختیارات بسته به توافق بین دولت ایران و مستشارها خواهد بود.

دولت انگلیس به خرج دولت ایران، صاحب منصبان و ذخایر و مهمات سیستم جدید را برای تشکیل قوه متحدالشکلی [آرتش] که دولت ایران ایجاد آن را برای حفظ نظم در داخله و سرحدات در نظر دارد، تهیه خواهد کرد. عده و مقدار ضرورت صاحب منصبان و ذخایر و مهمات مزبور به توسط کمیسیونی که از متخصصین انگلیسی و ایرانی تشکیل خواهد گردید و احتیاجات دولت را برای تشکیل قوه مزبور تشخیص خواهد داد، معین خواهد شد.

برای تهیه وسایل نقدی لازمه منابع مالی به جهت اصلاحات مذکوره در ماده ۲ و ۳ این قرارداد، دولت انگلستان حاضر است که یک قرض کافی برای دولت ایران تهیه و یا ترتیب انجام آن را بدهد. تصمیمات این قرض به اتفاق نظر دولتین از عایدات گمرکات یا عایدات دیگری که در اختیار دولت ایران باشد، تضمین می شود.

دولت انگلستان با تصدیق کامل احتیاجات فوری دولت ایران به ترقی وسایل حمل و نقل که موجب تأمین و توسعه تجارت و جلوگیری از قحطی در مملکت می باشد، حاضر است که با دولت ایران موافقت نموده، اقدامات مشترکه ایران و انگلیس را راجع به تأسیس خطوط راه آهن و یا اقسام دیگر وسایل نقلیه تشویق نماید...

دولتین توافق می نمایند در باب تعیین متخصصین طرفین برای تشکیل کمیته ای که تعرفه گمرکی را مراجعه و تجدید نظر نموده و با منافع حقه مملکتی و تمهید و توسعه وسایل ترقی آن تطبیق نماید (آبرونساید، خاطرات و سفرنامه آبرونساید در ایران، به ضمیمه اسناد و مکاتبات سیاسی وزارت خارجه انگلستان...، ص ۸۱).

جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن:

منطق و فلسفه طراحی درس

جنگ جهانی دوم به واسطه ابعاد بین المللی و گسترده اش، ارزش و اهمیت فراوانی برای کاوش و و تفکر درباره علل و عوامل شروع، گسترش و خاتمه آن و نیز تجزیه و تحلیل آثار و پیامدهای عظیمش بر جهان پسا جنگ دارد. پرسش های کلیدی و فوق العاده مهمی در خصوص این رویداد بزرگ و پردامنه جهانی قابل طرح اند که از ظرفیت فراوانی برای ترغیب دانش آموزان به کاوش و تأمل در موضوع های تاریخی برخوردارند. از آن جمله است:

چرا کمتر از ۲۰ سال پس از جنگ ویرانگر جهانی اول، جنگ عالم گیر و خسارت بار دیگری بر جهان و مردمانش تحمیل شد؟

کدام دولتها، افراد یا مکاتب و جریان های فکری - سیاسی در پی جهانگیری برآمدند و آتش این جنگ خانمان سوز را روشن کردند؟

علاوه بر آن، تجزیه و تحلیل آثار و پیامدهای جنگ جهانی دوم و تأثیراتی که این جنگ بر معادلات بین المللی و تغییرات مرزهای سیاسی و ایدئولوژیکی داشت، واجد اهمیت خاص خود است. مطالعه رویدادها و تحولات جهانی در دوران پس از جنگ جهانی دوم، به دلیل نزدیک بودن به زمان کنونی و تأثیر مستقیمی که بر وضعیت حال جهان ما دارند، جذابیت و معنای بیشتری برای دانش آموزان دارد.

نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران:

منطق و فلسفه طراحی درس:

نفت یا طلای سیاه به عنوان یک منبع ارزشمند سوخت چنان اهمیتی در مناسبات اقتصادی و تجاری تاریخ معاصر جهان پیدا کرد که علاوه بر صاحبان شرکت ها (کمپانی ها) و صنایع بزرگ ماشینی، توجه دولت ها به ویژه در اروپا نیز به این منبع مهم انرژی جلب شد.

اهمیت راهبردی این ماده ارزشمند باعث شد تا دستیابی و تسلط بر منابع و معادن نفت در کانون سیاست ها و برنامه های دولتمردان اروپایی قرار گیرد.

با فوران نخستین جبهه نفت در منطقه مسجد سلیمان در جنوب کشورمان (استان خوزستان) و شناسایی و کشف معادن عظیم نفت در اطراف خلیج فارس، توجه دولت مردان اروپایی به ویژه انگلیسی ها به این منطقه دو صد چندان شد. پس از آن نفت به تدریج به موضوعی مهم، تأثیر گذار و در نهایت تعیین کننده در مناسبات اقتصادی و سیاسی داخلی و روابط خارجی ایران تبدیل شد و بستری را برای شکل گیری یکی از جنبش های سیاسی - اجتماعی بزرگ تاریخ معاصر کشورمان، یعنی جنبش ملی شدن صنعت نفت، فراهم آورد. به همین دلیل، موضوع نفت و نقش و اهمیت آن در مناسبات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در ابعاد داخلی و بین المللی از ظرفیت قابل توجهی برای مطالعه و کاوشگری تاریخی برخوردار است؛ تأمل و تفکر درباره پرسش های زیر فرصتها و موقعیت های مطلوب و معناداری برای کاوش تاریخی ایجاد می کند.

۲- قرارداد نفتی ۱۹۳۳:

در تاریخ ۷ خرداد ۱۳۱۲ بین شرکت سابق نفت و دولت ایران منعقد شد.

مقدمه:

به قصد برقرار کردن امتیاز جدیدی به جای امتیازی که در تاریخ ۱۹۰۱ به ویلیام ناکس داریسی داده شده بود این امتیاز را دولت ایران اعطا و کمپانی نفت انگلیس و ایران محدود آن را قبول می نماید.

تعاریفات:

بعضی اصطلاحات مستعمله در این قرارداد، قطع نظر دیگری که ممکن است در حال یا در آتیه در موارد دیگر داشته باشد، در این قرارداد مطابق تعاریفات زیر معنی خواهد شد.

دولت:

یعنی دولت شاهنشاهی ایران.

کمپانی:

یعنی شرکت نفت انگلیس و ایران محدود و تمام شرکت های تابعه آن.

شرکت نفت انگلیس و ایران محدود:

یعنی شرکت نفت انگلیس و ایران محدود یا هر شخص حقوقی دیگری که با تصویب دولت ایران مطابق ماده ۲۶ این امتیاز بدو منتقل شود.

شرکت تابعه:

یعنی هر شرکتی که در آن کمپانی حق تعیین بیش از نصف مدیران مستقیماً یا غیر مستقیماً داشته باشند و یا آنکه کمپانی در آن شرکت به طور مستقیم و یا غیر مستقیم مالک یک مقداری سهام باشد که بیش از پنجاه درصد حق رأی در مجمع عمومی شرکت مزبور را برای کمپانی تضمین نمایند.

نفت:

یعنی روغن نفت خام و گازهای طبیعی و فیرها (آسفالت ها) و موم های طبیعی و تمام مشتقات دیگری که یا از مواد مذکور حاصل می شود و یا به وسیله اختلاط و امتزاج این مواد به مواد دیگری به دست می آید.

عملیات کمپانی در ایران:

یعنی تمام عملیات صنعتی و تجاری و فنی که کمپانی منحصرأ برای اجرای این امتیاز انجام می دهد.

ماده اول:

دولت بر طبق مقررات این امتیاز حق مانع للغير تفحص و استخراج نفت را در حدود حوزه امتیاز به کمپانی اعطا می کند و همچنین حق انحصاری تصفیه و هر نوع عملی را در نفتی که خود تحصیل کرده و تهیه آن برای تجارت خواهد داشت و همچنین دولت در تمام وسعت خاک ایران به کمپانی حق غیر انحصاری حمل و نقل نفت و تصفیه و هر نوع عملی در آن و تهیه آن برای تجارت و همچنین فروش آن در ایران و صادر کردن آن را اعطا می نماید.

انقلاب اسلامی:

منطق و فلسفه طراحی درس:

دوره زمانی پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی، دوره سلطه آمریکا بر ایران و اجرای اصلاحات پیشنهادی آمریکا در ایران است. انقلاب اسلامی، به عنوان یکی از تأثیر گذارترین تحولات ایران، ریشه در نهضتی داشت که یکی از وجوه بارز آن حذف سیاست سلطه گرانه آمریکا به شمار می آید.

مجموعه حوادث و تحولاتی که با کودتای ۲۸ مرداد آغاز و سرانجام به پیروزی انقلاب اسلامی منجر شد، به دلیل میزان تأثیر گذاری بر اوضاع سیاسی و روابط خارجی ایران حائز اهمیت و از جنبه های متفاوت شایسته توجه و بررسی است. ادامه حکومت پهلوی پس از کودتای ۲۸ مرداد به حمایت آمریکا پیوند خورد. رفتار سیاسی و اقتصادی ایران کاملاً متأثر از سیاست خارجی آمریکا و به نوعی تابع آن بود.

آمریکا از طریق بستن قراردادهای اقتصادی و فنی و وارد کردن ایران به عضویت در پیمانهای نظامی، سلطه بر ایران را تحکیم بخشید. دولت آمریکا برای تداوم حکومت پهلوی و حفظ سلطه خود بر ایران، اجرای رشته ای اصلاحات اجتماعی و اقتصادی را نیز به ایران پیشنهاد کرد که به دنبال خود، موجی از اعتراضات دامنه دار و گسترده را رقم زد. بی اعتنائی حکومت پهلوی به ارزش های اسلامی و به رسمیت شناختن رژیم اسرائیل، برقراری روابط سیاسی با این رژیم و دادن امتیازات گوناگون به آمریکا، بخش دیگری از علل نارضایتی فعالان سیاسی و مذهبی و مخالفت با حکومت پهلوی را تشکیل می دهد. اوج این مخالفت ها در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ رقم خورد که در جریان آن مردم در اعتراض به دستگیری امام خمینی، یکی از شدید ترین واکنش ها را به حکومت پهلوی از خود به نمایش گذاشتند. قیام ۱۵ خرداد هر چند به شدت سرکوب شد، اما موجب گسترش مخالفت با حکومت پهلوی در لایه های مختلف اجتماع و تثبیت رهبری امام خمینی در مبارزه با حکومت پهلوی شد. قیام ۱۵ خرداد و رهبری امام خمینی علیه السلام با وجود تبعید از ایران، همچون آتش زیر خاکستر موجودیت حکومت پهلوی را تهدید می کرد.

استقرار و تثبیت جمهوری اسلامی:

منطق و فلسفه طراحی درس:

استقرار نظام جمهوری اسلامی فصل نویی در تاریخ ایران است که از جنبه های مختلف با دوره پیش از انقلاب تفاوت ماهوی دارد و از آن متمایز میشود. انقلاب اسلامی تغییر و تحولات اساسی در شیوه حکومت و ارزش های اجتماعی ایجاد کرد و معیارهای نویی در روابط خارجی ایران پدید آورد. آشنایی با میزان تأثیر گذاری انقلاب و تحولات داخلی

و خارجی ناشی از آن، پیش از هر نسل دیگری برای نسلی که امروزه وارث آن است و ابعاد گوناگون زندگی اش تحت تأثیر آن قرار گرفته است، از جنبه آموزشی، اجتماعی و سیاسی اهمیت دارد.

نظام جمهوری اسلامی بر پایه آرمانهای انقلاب اسلامی استوار شد. برگزاری همه پرسی تعیین نظام سیاسی، تدوین قانون اساسی و گشایش مجلس شورای اسلامی و نهادهای نظارتی به نظام نوپای جمهوری اسلامی کمک کرد که با تکیه بر سازوکارهای قانونی حاکمیت خود را بر عرصه‌های مختلف اعمال کند. نظام جمهوری اسلامی در مسیر استقرار و اعمال حاکمیت قانون و دفاع از آرمانهای انقلاب، با توطئه‌های فراوان از سوی دشمنان داخلی و خارجی مواجه شد.

گروه‌های تجزیه طلب با حمایت آمریکا، فعالیتهای گسترده‌ای را برای جدا کردن بخش‌هایی از خاک ایران انجام دادند. این گروه‌ها برای تحمیل خواسته‌های خود و برخی نیز با هدف براندازی، در مقابل نظام جمهوری اسلامی قرار گرفتند و عده‌ای از کارگزاران و شخصیت‌های سیاسی، مذهبی و نظامی نظام جمهوری اسلامی را به شهادت رساندند. با این حال رهبری امام خمینی، وفاداری و حمایت مردم از انقلاب و اتحادی که بین مسئولان و عامه مردم وجود داشت، توطئه‌ها را ناکام گذاشت. فراتر از این توطئه‌ها، طرح ریزی کودتا و نقشه آمریکا برای نجات گروگانهای خود، خنثی شد و تحریم اقتصادی آمریکا نیز نتوانست به ارکان نظام جمهوری اسلامی خللی وارد کند.

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس:

منطق و فلسفه طراحی درس:

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس مهم‌ترین موضوع تاریخ ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. برای نسلی که به صورت مستقیم این جنگ را تجربه نکرده، آشنایی با آن، ضروری و دربردارنده دروسهای فراوان است. جنگ تحمیلی از نظر نظامی، جنگی ناعادلانه و نابرابر بود.

نظام نوپای جمهوری اسلامی در شرایطی با حملات رژیم بعثی عراق مواجه شد که گروه‌های ضد انقلاب جنگ داخلی را بر مملکت تحمیل کرده بودند و سپاه پاسداران مشغول نبرد با ضد انقلاب داخلی بود. ساختار ارتش به خاطر شرایط پس از انقلاب هنوز دچار آشفتگی بود و نیروی مردمی بسیج در حال شکل گرفتن بود. ارتش عراق از نظر سلاح و تجهیزات و حمایت اطلاعاتی، از کمک کشورهای غربی و بعضی از کشورهای عربی بهره می‌برد. با این حال جنگ، مردم و نیروهای مسلح ایران را در مقابل تجاوز ارتش عراق متحد کرد.

در سطح تصمیم‌گیری کلان مملکتی، جنگ به مهم‌ترین مسئله کشور تبدیل شد. مردم از قشرهای مختلف در مقابل متجاوزان بسیج شدند و با وجود برتری نظامی ارتش عراق، پیشروی متجاوزان را در خاک ایران متوقف کردند. پیروزی‌های رزمندگان ایرانی در برابر عراق، متخصصان و کارشناسان نظامی را به شگفتی واداشت و نشان داد که برتری نظامی نمی‌تواند مانع اراده و رشادت نیروهای ایرانی در دفاع از ارزش‌های خود شود. از سال دوم جنگ به بعد، به خاطر پیروزی‌های نیروهای ایرانی، رژیم بعثی عراق در مناطق جنگی و مناطق غیرنظامی ناجوانمردانه از سلاح‌های شیمیایی استفاده کرد و پایبند نبودن خود را به اصول انسانی بیش از پیش نشان داد.

در طول جنگ تعدادی از شهرها، روستاها و مناطق غیر نظامی ایران مورد حمله هواپیماها و موشک‌هایی قرار گرفتند که شوروی و کشورهای دیگر در اختیار صدام گذاشته بودند. با وجود تمامی این مشکلات، نیروهای ایرانی با بذل جان و تحت درایت و رهبری امام خمینی، جنگ را در زمین و دریا و هوا ادامه دادند و دشمن را از خاک ایران بیرون کردند. هنگامی که شورای امنیت سازمان ملل متحد شرایط ایران را برای برقراری آتش بس مورد توجه قرار داد، حضرت امام به عنوان فرمانده کل قوا، نیز قطعنامه ۵۹۸ آن شورا را برای پایان یافتن جنگ پذیرفتند.

ارزشیابی و سنجش:

سنجش و ارزشیابی، یکی از اجزا و عناصر مهم و کلیدی برنامه درسی به شمار می‌رود. وضعیت سنجش و ارزشیابی درس تاریخ، در سال‌های اخیر با مسائل و چالش‌های بزرگی روبه‌رو شده و روند یاددهی - یادگیری این درس را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. یکی از این مسائل و چالش‌ها، تمرکز بر فرآورده ارزشیابی و اهمیت دادن به حجم و میزان انباشت ذهنی دانش‌آموزان است. در حالی که در یک ارزشیابی معتبر، فرآورده و فرایند هر دو دارای اهمیت هستند و به جای تمرکز بر میزان محفوظات ذهنی دانش‌آموزان، بایستی شایستگی‌ها و توانمندی‌های آنان را در یادگیری مورد توجه قرار داد.

ووجه تمایز آزمون‌های عینی از آزمونهای ذهنی:

در تمامی آزمون‌های عینی، آزمون‌شونده پاسخ درست را از میان پاسخهای ارائه شده بر می‌گزیند و تصحیح پاسخ آنها به صورت کاملاً دقیق و عینی انجام می‌شود و نظر مصحح هیچگونه دخالتی در آن ندارد؛ اما در آزمونهای ذهنی، آزمونشونده ناگزیر از پاسخ‌سازی است و در تصحیح جواب آنها، ممکن است نظر مصحح دخالت کند. آزمون‌های عینی، توانایی بازشناسی یا تشخیص را می‌سنجند، در حالی که آزمون‌های ذهنی، توانایی بازخوانی و یادآوری را مورد سنجش قرار می‌دهند. آزمونهای کوتاه پاسخ:

در این نوع آزمون‌ها که حد وسط آزمونهای عینی و آزمون‌های تشریحی محسوب می‌شوند، از آزمون‌شونده خواسته میشود تا کلمه، اصطلاح، عبارت، عدد و یا علامتی را در پاسخ به سوال یا تکمیل جمله بنویسد. از این آزمون‌ها اغلب برای سنجش هدف‌های آموزشی سطح پایین استفاده می‌شود.

انواع آزمون‌های کوتاه پاسخ

۱- پرسشی

مثال: کدام یک از شاهان قاجار فرمان مشروطه را صادر کرد؟

۲- تشخیصی یا تداعی

مثال: شخصیت‌های زیر در زمان کدام یک از شاهان قاجار، وزیر یا صدرا عظم ایران بودند؟

طرح پرسش از فعالیتها:

همان‌گونه که در مقدمه کتاب درسی تاریخ ۳ (سخنی با دبیران ارجمند) تصریح شده است، طرح پرسش‌های دانشی و حافظه‌محور از بخش فعالیت‌ها، نمودارهای خط زمان و نقشه‌های تاریخی، خواه در ارزشیابی مستمر و خواه آزمونهای کتبی و پایانی مطلقاً ممنوع است. اما با توجه به تأکید رویکرد برنامه و تصریح اصول طراحی آموزشی کتاب درسی بر مهارتهای سواد تاریخی، به ویژه کاربست شواهد و مدارک برای استنباط و تحلیل علمی رویدادهایی که در گذشته رخ داده اند تکیه دارند.

بنابراین، طرح پرسش‌های مفهومی و تحلیلی از بخش فعالیت‌ها، نقشه‌های تاریخی و نمودارهای خط زمان، نه تنها مجاز و رواست، بلکه تشویق و تصریح هم می‌شود. اشاعه و گسترش این شکل از سنجش و ارزشیابی در درس تاریخ، فرایند یاددهی - یادگیری را از حافظه محوری و اثبات‌دستی ذهنی بی‌ثمر یا کم‌فایده، به سمت درک و تحلیل و ارتقای مهارتهای سواد تاریخی سوق می‌دهد و دانش‌آموزان را به درس تاریخ علاقه‌مندتر می‌کند.

برای طراحی چنین سوال‌هایی، قسمتی از شواهد و مدارک تاریخی از قبیل (منابع)، نمودار خط زمان، نقشه، جدول رویدادهای مربوط به یک سلسله یا زمام‌دار و یا یک اتفاق مهم مانند انقلاب مشروطه و جنگ تحمیلی را در برگه آزمون ارائه و در باره آن پرسش‌های استنباطی و تحلیلی طرح کنید.

فصل دوم: نکات مهم راهنمای معلم تاریخ ۳ ایران و جهان معاصر کد ۱۱۲۳۸۵

۱- تاریخ در اصطلاح بر دو معنا و مفهوم متمایز دلالت دارد.

۱) رویدادهای گذشته: یعنی مجموعه وقایع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و طبیعی که در زندگی انسانهای هزاره‌ها و قرون گذشته و یا به‌گون‌های در پیوند با زندگی آنان به وقوع پیوسته است. در واقع این رویدادها شامل دستاوردهای مادی و معنوی بشر و به عبارت دیگر، مجموعه اندیشه‌ها، گفته‌ها و کردارهای انسان در گذشته می‌شود.

۲) مطالعه و بررسی وقایع گذشته: یعنی معرفتی به دست آمده از بررسی رویدادهای گذشته، آنچنانکه در اسناد و نوشته‌های وقایع‌نگاران و آثار باستانی منعکس شده‌اند. تاریخ در این معنا عبارت است از درک رویدادهای تاریخی، آنچنانکه در ذهن مورخ شکل می‌گیرد و پرورده می‌شود و به رشته تحریر در می‌آید.

۲- هویت دو مفهوم بنیادین «تداوم تاریخی و تحول تاریخی» را بازتاب میدهد که اولی مولفه‌های جوهری را نمایندگی میکند و دومی ناظر بر مؤلفه‌های سیال و تحول‌یابنده است.

۳- جهان بینی و مبانی فکری انسانها لایه‌های زیرین هویت آنان را می‌سازد. زیرا جهان بینی و هستی‌شناسی یک جامعه است که ابعاد متعدد زندگی اجتماعی از قبیل فرهنگ، سیاست و اقتصاد آن اجتماع را تعیین می‌بخشد، به آن جهت میدهد و یا دست کم بر آن تأثیر می‌گذارد.

۴- دستیابی دانش آموزان به درکی منسجم و متعادل از تاریخ، علاوه بر اینکه آنان را در درک موقعیت و هویت فردی و جمعی شان یاری میدهد، باعث ایجاد اعتماد به نفس و مسئولیت پذیری در آنان نیز میشود.

۵- کاوشگری در برخی از موضوع ها و پدیده های مهم و سرنوشت ساز تاریخی، شناسایی و کشف روابط علی و معلولی و تحلیل رویدادهای سرنوشت ساز تاریخ ایران و جهان در دوران معاصر.

۶- راهبردهای آموزشی عبارتند از:

الف) راهبردهای آموزشی مستقیم (انتقالی)

ب) راهبردهای آموزشی غیرمستقیم (اکتشافی)

ج) راهبردهای آموزشی تعاملی و فرآیندی

د) راهبردهای مطالعه مستقل

۷- به گفته آژوبل روش تدریس مبتنی بر پیش سازمان دهنده سه هدف را دنبال می کند:

* تدارک چارچوب نظری یا مفهومی برای یادگیری های آتی

* ایجاد ارتباط میان گنجینه اطلاعات کنونی و اطلاعات حاصل از یادگیری های جدید

* ایجاد پلی بین ساخت شناختی پیشین و ساخت شناختی در حال ظهور

و ترغیب دانش آموزان به تحلیل انتقادی مفاهیم، مهارتها و نگرشها از اهداف روش تدریس گروهی می باشد.

۸- تحکیم سازمان شناخت: معلم در فرایند یاددهی - یادگیری، به منظور تثبیت آموزش، مثالها و نمونه های متنوعی ارائه میکند. در واقع سعی میکند ارتباط مفاهیم جدید را با زمینه شناختی دانش آموزان تقویت و تثبیت کند.

۹- استفاده از شیوه یادگیری پیش سازمان دهنده موجب میشود، ساخت شناختی دانش آموز به مفاهیمی که از قبل آموخته بوده است، پیوند بخورد و بر اساس آن یادگیری معناداری شکل بگیرد.

۱۰- انواع پیش سازمان دهنده

توضیحی: وقتی مفهوم اساسی بسیار انتزاعی است و نمیتوان به راحتی آن را با دانسته های قبلی دانش آموزان پیوند زد، از این نوع سازمان دهنده استفاده میشود. در واقع این دسته از سازمان دهنده ها برای مطالب ناآشنا داربست ذهنی مناسبی ایجاد میکنند.

مقایسه ای: از این روش وقتی استفاده میشود که مفهوم برای دانش آموز نسبتا آشنا باشد.

۱۱- در روش تدریس بحث گروهی مطلوب ترین تعداد برای بحث بین سه تا هفت نفر است. در صورتیکه تعداد بیشتر از این باشد ممکن است افراد کم حرف به صحبت کردن رغبت نشان ندهند و علاوه بر آن، کیفیت بحث پایین میآید.

۱۲- روش تدریس پرسش و پاسخ: این روش به روش سقراطی معروف است. در این روش، سقراط نخست اندیشه ای را رویاروی دیگران قرار نمیداد، بلکه می کوشید عقیده و دانش کسانی را که با آنان در حال گفتگوست، بسنجد و با نشان دادن نادرستی آنها به خودشان، آنان را به اندیشیدن و جستجو برانگیزد.

۱۳- روش جورچین: در این روش دانش آموزان به گروه های شش نفری تقسیم میشوند. سپس به هر عضو از اعضای گروه مقدار معینی از محتوا/ متن درس داده می شود. اعضای گروه متن دریافتی را به صورت انفرادی مطالعه می کنند. سپس افرادی که محتوا/ متن یکسانی در اختیار داشته اند، با هم جمع میشوند و یک گروه تخصصی تشکیل می دهند.

در گروه تخصصی افراد راهکارهای گوناگون تدریس متن را بررسی میکنند و پس از یافتن راهکاری اثر بخش به گروه اصلی بر میگردند. در گروه اصلی، هر عضو یافته هایش را به سایرین ارائه می دهد. اعضا به اظهارات هم گروه های خود به دقت گوش میدهند و برای دریافت اطلاعات تلاش میکنند. در پایان کار، اعضا با توافق یکدیگر از موضوعها و مباحث مطرح شده نتیجه گیری می کنند.

۱۴- در عصر قاجار برخی از تاریخ‌نگاران سنتی، در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ‌نگاری را نقد کردند. یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، خاوری شیرازی مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه و نویسنده‌ی تاریخ ذوالقرنین است.

۱۵- عهدنامه مفصل: اولیای دولت ایران بر خود لازم داشتند که از تاریخ این عهدنامه، هر عهد و شرطی که با هر یک از دولتهای اروپایی بسته اند، باطل و ساقط سازند و به لشکر سایر کشورهای اروپایی از حدود خاک ایران راه عبور به طرف هندوستان و سمت بنادر هند اجازه عبور ندهند و هیچ کشور اروپایی را نگذارند که داخل مملکت ایران شود و اگر کشورهای مزبور خواهند که از راه خوارزم یا تاتارستان و بخارا و سمرقند و غیره عبور به مملکت هند نمایند، شاهنشاه ایران حتی المقدر پادشاهان و والی‌ها و اعیان آن ممالک را مانع شوند و طوایف مزبور را باز دارند، خواه از راه تهدید و توقیف و خواه از راه رفق و مدارا.

۱۶- عهدنامه گلستان

کشتی‌های دولت روسیه که برای معاملات در دریای خزر تردد مینمایند، همانند گذشته مجاز خواهند بود که به سواحل و بنادر جانب ایران عازم و نزدیک شوند و زمان توفان و شکست کشتی، از طرف ایران کمک و امدادسانی دوستانه به آنها بشود. کشتی‌های ایران هم همانند گذشته مجاز خواهند بود که برای معامله روانه سواحل روسیه شوند و به همین نحو در هنگام شکست و طوفان از جانب روسیه کمک و امدادسانی دوستانه شوند

۱۷- عهدنامه فین کن اشتاین بین پادشاه ایران و امپراتور فرانسه و پادشاه ایتالیا صلح برقرار بوده و مقرر کردند با یکدیگر شرایط الفت و و داد، و مراسم محبت و اتحاد را رعایت کنند.

۱۸- اصل سوم عهدنامه ترکمنچای پادشاه ایران از جانب خود و از جانب ولیعهدان و جانشینان تمامی سرزمین نخجوان و ایروان را به دولت روسیه واگذار میکند؛ خواه این طرف روس باشد یا آن طرف.

۱۹- عهدنامه ارزنة الروم

دولت ایران تعهد میکند که قسمت غربی ولایت زهاب را به دولت عثمانی واگذار کند و دولت عثمانی نیز تعهد میکند که جانب شرقی ولایت زهاب، یعنی مناطق کوهستانی آن را با دره کرند به دولت ایران واگذار کند. دولت ایران تعهد میکند که در حق شهر و ولایت سلیمانیه از هر گونه ادعا صرف نظر کرده، به حق تملکی که دولت عثمانیه در ولایت مذکور دارد، دخل و تعرض ننماید.

۲۰- از روز معاهده پاریس امضا نامه‌های این عهدنامه میان شاهنشاه ایران و شاهنشاه انگلیس و ایرلند و نیز میان اخلاف و ممالک و رعایای طرفین صلح و دوستی دائمی خواهد بود.

۲۱- بر اساس قرارداد اخال در طرف شرق دریای مازندران، سرحد بین ممالک ایران و روس از قرار تفصیل ذیل خواهد بود: از خلیج حسینقلی تا چات مرز آبی دو کشور، رود اترک است.

۲۲- بر اساس قرارداد رویتز دولت ایران برای مدت هفتاد سال امتیاز مخصوص و انحصاری و قطعی راه آهن دریای خزر تا خلیج فارس را به بارون جولپوس دو رویتز و به شرکا یا به والی او اعطا و واگذار مینماید و همچنین به ایشان حق مخصوص و انحصاری و قطعی میدهد که هر تعداد شعبه راه آهن که مناسب بدانند، خواه به منظور اتصال ولایات و شهرهای ایران به یکدیگر و خواه به منظور اتصال راههای ایران به راههای آهن کشورهای دیگر، از هر نقطه از نقاط مرزی ایران به طرف اروپا و هندوستان بسازند و به کار بیندازند.

۲۳- امتیاز لاتاری: میرزا ملکم خان در سفر سوم ناصرالدین شاه به فرنگ، با پرداخت مبلغی به عنوان رشوه به شخص شاه توانست رضایت او و امین السلطان را برای امضای امتیاز نامه تاسیس قمارخانه در ایران یا اصطلاحاً قرارداد لاتاری جلب کند. این قرارداد مابین دولت قاجار و یک تبعه فرانسوی به نام «یوزی دو کار دول» که منشی سفارت ایران در لندن بود، امضا شد.

۲۴- قرارداد امتیاز (توتون و تنباکو): فصل اول صاحبان این امتیاز نامه هر سال مبلغ پانزده هزار لیره انگلیسی به خزانه دولت ایران پرداخت خواهند کرد و فصل دوم کشاورزان و اصناف ایرانی تنها در صورت داشتن قرارداد ثبتی و اجازه نامه ای که از سوی صاحبان این امتیاز صادر می شود، میتوانند به کشت و خرید و فروش اقدام کنند.

۲۵- دوره دوم مشروطه که یکی از دوره‌های مهم تاریخ ایران همزمان با فتح تهران به دست مشروطه خواهان بود. انقلاب مشروطه با اعتراض‌های مردمی در تهران و برخی شهرهای دیگر در سال ۱۳۲۳ق/ ۱۲۸۴ش اوج گرفت و سال بعد با صدور فرمان مشروطه توسط مظفرالدین شاه در گام نخست به پیروزی رسید. پس از آن در مسیر تحقق آرمانها

و هدفهای خود با فراز و فرودها، و کامیابی ها و ناکامی های متعددی رو به رو شد تا اینکه در سال ۱۹۱۴م/ ۱۳۲۲ق/ ۱۲۹۳ش جنگ جهانی اول آغاز گشت و ایران به اشغال بیگانگان درآمد.

۲۶- پیمان سعدآباد همان عهدنامه عدم تعرض بین دولت شاهنشاهی ایران و دولت پادشاهی افغانستان و دولت جمهوری ترکیه و دولت پادشاهی عراق است که مشتمل بر ۱۰ ماده بود و در تاریخ ۱۷ تیر ماه ۱۳۱۶ مطابق ۸ ژوئیه ۱۹۳۷ در قصر سعدآباد به امضا رسیده است.

۲۷- رهبری ملی نهضت ملی شدن صنعت نفت، بر عهده دکتر محمد مصدق بود. دکتر مصدق، در کنار حمایت گسترده افکار عمومی، با پشتیبانی قاطع آیت الله کاشانی نخست وزیر شد.

۲۸- بر اساس قرارداد داری صاحب این امتیاز دارای حق انحصاری کشیدن لوله از سرچشمه های نفت و قیر و غیره تا خلیج فارس و همچنین احداث شعبات لازم برای لوله های فوق به جهت توزیع و تقسیم نفت به جاهای دیگر خواهد بود و نیز حق بنای چاه های نفت و حوض ها و محل تلمبه و تأسیسات ذخیره و تقسیم و تأسیس کارخانه و غیره از هر چه که لازم باشد خواهد داشت.

۲۹- امتیاز حق انحصاری کشیدن لوله در قرارداد داری شامل ولایات آذربایجان و گیلان و مازندران و خراسان و استر آباد نخواهد بود، به شرطی که دولت ایران به هیچکس اجازه ندهد که لوله های نفت به طرف رودخانه ها و سواحل جنوبی ایران تأسیس نمایند.

۳۰- شرکت تابعه یعنی هر شرکتی که در آن کمپانی حق تعیین بیش از نصف مدیران مستقما یا غیر مستقیم داشته باشند و یا آنکه کمپانی در آن شرکت بهطور مستقیم و یا غیر مستقیم مالک یک مقداری سهام باشد که بیش از پنجاه درصد حق رأی در مجمع عمومی شرکت مزبور را برای کمپانی تضمین نمایند.

۳۱- قرارداد الحاقی گس - گلشائیان: نظر به قرارداد (که در این قرارداد، قرارداد اصلی نامیده میشود) منعقد در تاریخ ۲۹ آوریل ۱۹۳۳ بین دولت شاهنشاهی ایران از یک طرف و کمپانی نفت انگلیس و ایران محدود از طرف دیگر که به موجب آن امتیازی برای تنظیم روابط بین طرفین مذکور در فوق برقرار گردیده است مزایای مالی که طبق قرارداد اصلی به دولت تعلق میگیرد بایستی به میزان و به ترتیب تعیین شده افزایش یابد

۳۲- طراحی کودتای ۲۸ مرداد حاصل توافق آمریکا و انگلیس بود. پس از ملاقاتها و مذاکرات نمایندگان و ماموران انگلیسی و آمریکایی آن دو کشور در اواخر سال ۱۳۳۱ درباره سرنگونی دولت مصدق و انتصاب سرلشکر زاهدی به نخست وزیری به توافق رسیدن